

Aanzet tot uitwerken van een visietekst taalbeleid van de Vlaamse overheid

FACT SHEET 7 | November 2012

Onderzoekers

**Reinhilde Pulinx, SDL (UGent)
Joke Drijkoningen, CTO (KULeuven)
Kris Van den Branden, CTO (KULeuven)**

Promotor

Piet Van Avermaet, SDL (UGent)

AANZET TOT UITWERKEN VAN EEN VISIETEKST TAALBELEID VAN DE VLAAMSE OVERHEID

1. Situering

In het Geïntegreerd actieplan integratiebeleid 2012-2015 (goedgekeurd door de Vlaamse overheid op 21 juni 2012)¹ is ingeschreven dat de Vlaamse overheid een visietekst taalbeleid dient te ontwikkelen. Deze visietekst moet de Vlaamse overheid ondersteunen in het creëren van hefboomen in alle relevante beleidsdomeinen van de Vlaamse Overheid en bij gesubsidieerde instellingen om op een positieve manier om te gaan met anderstaligheid, het stimuleren van een goede kennis van het Nederlands als middel tot maatschappelijke participatie en het wegnemen van drempels voor deze participatie. In het Geïntegreerd actieplan wordt deze doelstelling als volgt omschreven (Deel 3. Prioritaire acties van de Vlaamse Regering, p. 24): "Het uitwerken en implementeren van een visie op het omgaan met taal en het stimuleren van een goede kennis van het Nederlands binnen alle beleidsdomeinen van de Vlaamse Overheid."

Aan het SDL² en het CTO³ werd in het kader van het Steunpunt Inburgering en Integratie de opdracht gegeven handvatten te formuleren aan de minister voor Inburgering en Integratie met oog het uitwerken van deze visietekst taalbeleid op het niveau van de Vlaamse overheid.

In dit document worden wetenschappelijke inzichten op vlak van taal en integratie, taalbeleid en taalverwerving opgelijst en toegelicht die volgens de opdrachtnemers van belang zijn bij het uittekenen van een doelgericht en efficiënt taalbeleid. De tekst is opgevat als een wetenschappelijk onderbouwd kader waaraan de Vlaamse overheid een ontwikkeld of een te ontwikkelen taalbeleid kan aftoetsen en indien nodig kan aanpassen of herformuleren. De inzichten op vlak van taal en integratie, taalbeleid en taalverwerving kunnen toegepast worden op de verschillende niveaus waarop de Vlaamse overheid een taalbeleid wenst te formuleren, onder meer op het niveau van de Vlaamse overheid (Vlaamse overheid en de gesubsidieerde diensten als werkgever, als lerende organisatie), in het kader van het integratie- en inburgeringsbeleid of taalbeleid in onderwijs.

¹ Geïntegreerd actieplan integratiebeleid, goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 21/07/2012: http://www.integratiebeleid.be/integratiebeleid/sites/www.integratiebeleid.be/integratiebeleid/files/Deel%201_Ge%C3%AFntegreerd%20actieplan%20integratiebeleid.pdf

² Centrum voor Diversiteit en Leren, UGent

³ Centrum voor **Taal** en Onderwijs, KULeuven

De tekst is opgebouwd uit drie delen. In het eerste deel wordt een aantal elementen met betrekking tot taal en processen van integratie belicht. In het tweede deel worden kenmerken van een goed taalbeleid beschreven en in het laatste deel worden enkele inzichten opgesteld met betrekking tot processen van taalverwerving.

2. Taal en integratie

De Vlaamse overheid kadert het uitwerken van een beleidsvisie over taal – omgaan met taal en talige diversiteit, en het stimuleren van een goede kennis van het Nederlands – als onderdeel van het geïntegreerde actieplan binnen het integratiebeleid.

In het voorontwerp van decreet betreffende het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid⁴ wordt integratie⁵ gedefinieerd als een dynamisch en interactief proces waarbij individuen, groepen, gemeenschappen en voorzieningen elk vanuit een context van de afdwingbaarheid van rechten en plichten die inherent zijn aan onze democratische rechtsstaat op een constructieve wijze met elkaar in relatie staan en omgaan met migratie en de gevolgen ervan in de samenleving.

Inburgering⁶ wordt in het hetzelfde voorontwerp van decreet omschreven als een begeleid traject naar integratie waarbij de overheid aan inburgeraars een specifiek programma op maat aanbiedt, dat hun zelfredzaamheid verhoogt met het oog op participatie op professioneel, educatief en sociaal vlak.

In dit luik (maar ook verder geconcretiseerd in de delen 3 en 4) wordt onderstreept dat het verwerven van de taal van de ontvangende samenleving en het integreren binnen die samenleving twee samenlopende, wederzijds versterkende en ondersteunende processen zijn die niet te scheiden of na(ast) elkaar te plaatsen zijn.

De definities van integratie en inburgering, zoals geformuleerd door de Vlaamse Regering, omvatten reeds een aantal belangrijke aanknopingspunten om de relatie tussen taal en integratie verder te duiden: het gaat om een dynamisch en interactief proces, er moet op een constructieve (ook wel positieve) wijze omgegaan worden met (talige) diversiteit in de samenleving als gevolg van migratie, integratie (en taalverwerving) zijn gericht op het verhogen van zelfredzaamheid en het participeren aan de samenleving.

Hieronder wordt – onder meer op basis van deze elementen of principes – de relatie tussen taal en integratie verder toegelicht.

⁴ Zoals principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 21 juli 2012.

⁵ Artikel 2, 12°

⁶ Artikel 2, 7°

Taal en integratie in een steeds veranderende migratiecontext

De meeste Europese samenlevingen – en bijgevolg ook de Vlaamse – worden sinds een aantal decennia geconfronteerd met een erg gewijzigde migratiecontext. De Europese samenlevingen worden steeds meer divers; de leden van deze samenlevingen verschillen meer en meer op vlak van talige, sociale, culturele, economische, religieuze of migratieachtergrond (Van Avermaet & Gysen, 2009). De Europese overheden proberen binnen deze nieuwe – maar ook voortdurend veranderende – situatie de sociale cohesie van hun samenlevingen te behouden via het uitwerken en implementeren van een integratiebeleid (Little, 2009). De taal van de ontvangende samenleving speelt een cruciale rol in deze processen van integratie en sociale cohesie; deze taal dient immers als middel tot communicatie, participatie, dialoog en onderhandeling binnen de steeds meer diverse sociale ruimte.

Het uitwerken en implementeren van een taalbeleid – in het kader van een integratiebeleid gericht op het verhogen van zelfredzaamheid, maatschappelijke participatie en sociale cohesie⁷ - vormt dan ook één van de belangrijkste uitdagingen voor het huidige overheidsbeleid. Een dergelijke taalbeleid vraagt immers niet enkel om professionaliteit in de uitvoering, maar ook om duidelijkheid, samenhang en volledigheid (Little, 2009). Om de vooropgestelde doelstellingen te bereiken, moet het gaan om een omvattend taalbeleid waarbij de perspectieven van zowel de ontvangende samenleving als de nieuwkomers en migranten in voldoende mate in rekening worden gebracht.

Aangezien de meeste (West-)Europese landen met deze nieuwe uitdagingen geconfronteerd worden, zijn er op Europees niveau al heel wat initiatieven genomen om richtlijnen en beleidskaders voor een dergelijke taalbeleid uit te tekenen – dit als handreiking voor nationale overheden. Hieronder wordt vooral verwezen naar de principes uitgewerkt door de Raad van Europa⁸. De Raad van Europa was zich al zeer snel bewust van de uitdagingen van nieuwe en veranderende migratiecontext en legde zich toe op het uitwerken van migratiemanagement strategieën voor de lidstaten.

Enkele leidende principes voor het uitwerken van een taalbeleid

- *Integratie als wederzijds proces*

De Raad van Europa omschrijft integratie als volgt omschreven⁹:

⁷ In de meeste andere Europese landen wordt er aan het integratie- en taalbeleid nog een dimensie toegevoegd, met name de link met het immigratiebeleid (toegang tot het territorium, verkrijgen van verblijfvergunning en verkrijgen van de nationaliteit). Deze doelstellingen zijn afwezig in het Vlaamse integratiebeleid.

⁸ http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/liam/Guiding/Guiding_principles_EN.asp

⁹ Resolutie 1437 (2005), I.4 van de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa.

The concept of integration aims at ensuring social cohesion through accommodation of diversity understood as a two-way process. Immigrants have to accept the laws and basic values of European societies and, on the other hand, host societies have to respect immigrants' dignity and distinct identity and to take them into account when elaborating domestic policies.

Het erkennen van integratieprocessen als wederzijdse processen is een essentieel element van het realiseren van duurzame effecten. Aan beide partners betrokken bij het integratieproces – de ontvangende samenleving en de nieuwkomers/migranten – wordt een actieve rol (en dus ook eigen verantwoordelijkheden) toegekend. Nieuwkomers/migranten en de ontvangende samenleving werken samen aan een nieuwe, gemeenschappelijke basis waarbij ieders identiteit en achtergrond wordt gerespecteerd. Op die manier kunnen nieuwkomers/migranten gebruik maken van het (sociale, economische, culturele en talige) kapitaal waarover zij reeds beschikken om hun identiteit uit te breiden (naar de nieuwe samenleving waarin zij zich bevinden) en een nieuwe taal en nieuwe gebruiken aan te leren. De ontvangende samenleving kan de nieuwkomers/migranten leren kennen als nieuwe leden die een (economische, culturele en talige) bijdrage leveren. Het spreekt voor zich dat een dergelijke proces van integratie voldoende tijd vergt en niet afgerond kan worden binnen het eerste (inburgerings-)jaar na aankomst in de nieuwe samenleving (Krumm & Plutzar, 2010).

- **Een inclusief taalbeleid**

Verder bouwend op het uitgangspunt van integratie als een wederzijds proces en de belangrijke plaats van taal in dit proces, werkte de Raad van Europa acht leidraden uit voor het ontwikkelen van een inclusief taalbeleid^{10 11}:

1. Het taalaanbod moet een voldoende duidelijk antwoord bieden op de specifieke noden van de anderstalige voor het uitbouwen van zijn/haar persoonlijk, sociaal en professioneel leven.
2. Het taalaanbod moet voldoende gevarieerd zijn om tegemoet te kunnen komen aan de grote diversiteit van de doelgroep van anderstalige leerders.
3. Ondersteun de anderstalige in het verder zelfstandig ontwikkelen van hun (talige) competenties na het afronden van de taalopleiding (bv. via het gebruik van een portfolio).
4. Monitor het taalaanbod en het aanbod maatschappelijke oriëntatie om de kwaliteit van dit aanbod te garanderen (gericht naar internationale standaarden).

¹⁰ Voor verdere verduidelijking: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/liam/guiding/guiding_principles_EN.asp?

¹¹ Een aantal van deze leidraden komen ook in deel 3 en 4 aan bod.

5. Definieer de te behalen taaldoelen op een realistische en flexibele manier zodat ze kunnen tegemoet komen aan de specifieke noden en profielen van de anderstalige leerders.
6. Bewaak dat de testen die gehanteerd worden voldoende aan de gestelde kwaliteitsvereisten en niet worden gebruikt om anderstaligen de toegang tot (bepaalde domeinen in) de samenleving te ontzeggen.
7. Werk incentives uit in plaats van sancties met betrekking tot het volgen van een taalaanbod, maatregelen zoals versnelde toegang tot de arbeidsmarkt of sociale voorzieningen dragen bij tot de motivatie van de anderstalige leerders.
8. Waardeer de eigen talen (thuis talen) van de nieuwkomers/migranten net zoals hun unieke plurilinguale en multiculturele identiteiten.

De eigen talen (thuis talen) van de nieuwkomers/migranten spelen een belangrijke rol in het integratieproces. Het waarderen van de talige diversiteit, talige eigenheid van de nieuwkomers/migranten en hen aanmoedigen deze talen door te geven aan hun kinderen als belangrijke elementen voor identiteitsvorming, vormen belangrijke elementen van een inclusief taalbeleid.

Talen zijn essentiële instrumenten voor het ontwikkelen van sociale interactie en sociale cohesie. De taal (of talen) van de ontvangende samenleving, waarbinnen nieuwkomers/migranten wensen te integreren, en de eigen talen die reeds deel uitmaken van hun individuele repertoires vormen hun identiteit als actieve en democratische burgers.

Een dergelijke plurilinguale en interculturele aanpak van taaleducatie in de taal van de ontvangende samenleving biedt de meeste garanties op het omgaan met taal als een middel tot inclusie in plaats van onderscheid of segregatie.

- ***Taal en integratie als onderling ondersteunende processen***

In de hoger vermelde punten werd de essentiële rol van taal op vlak van integratie reeds verduidelijkt. Via het implementeren van een integratiebeleid, wil de overheid nieuwkomers/migranten de mogelijkheden aanreiken te participeren aan het politieke, sociale, culturele en economische leven van de ontvangende samenleving. Op die manier leiden processen van integratie ertoe dat deze nieuwe leden hun leven kunnen opbouwen op basis van dezelfde wettelijke, sociale en economische voorwaarden als de reeds aanwezige leden. Het is hierbij een algemeen aanvaard en erkend gegeven dat het spreken van de taal (of talen) van de ontvangende samenleving een bepalende rol speelt in het al dan niet welslagen van een proces van integratie (Krumm & Plutzar, 2010).

Maar hierbij dient – zoals verduidelijkt wordt in deel 4 van deze tekst – voldoende rekening gehouden worden met de wetenschappelijke inzichten op vlak van taalverwerving. Het verwerven van een tweede (of derde of vierde) taal is een langdurig proces, dat grillig en met wisselende snelheden verloopt (dus niet lineair, cyclisch of constant). Taalverwerving is onder meer afhankelijk van de omstandigheden waarbinnen geleerd wordt, de afstemming op de leerbehoeften en de oefenkansen die de taalleerders aangeboden krijgen of kunnen aangrijpen.

Het spreken van de taal van de ontvangende samenleving kan dan ook niet als een voorwaarde tot integratie gesteld worden, maar als een middel tot (en ook het resultaat van) integratie. Taalverwerving en integratie zijn processen die gelijktijdig starten op het moment van aankomst in de nieuwe samenleving en ook gedurende het verdere verloop als onderling versterkende processen moeten ondersteund worden. Net zoals de actieve ondersteuning via een gericht overheidsbeleid op vlak van integratie zal afnemen in de tijd, is dit ook het geval op vlak van taalverwerving. Deze ondersteuning kan ook veranderen naar vorm, omgeving, intensiteit, gerichtheid en interactant.¹²

- *Taal als noodzakelijk maar niet enig onderdeel van tot integratie*

De verwerving van de taal van de ontvangende samenleving vormt een belangrijk onderdeel van integratie, speelt een belangrijke rol bij het opnemen van de rol van actieve, participerende burger in die samenleving. In de Vlaamse beleidscontext wordt dit actief en gedeeld burgerschap als volgt gedefinieerd: De Vlaamse overheid streeft een maatschappijmodel na waarin mensen samenleven op grond van gelijkwaardigheid, binnen een gemeenschappelijk kader van normen en waarden en met respect voor ieders eigenheid. Het einddoel ervan is een actieve participatie van iedereen aan de Vlaamse samenleving en het creëren van een voldoende sociale samenhang in die samenleving¹³.

Om een dergelijk gelijkwaardig en volwaardig burgerschap voor alle leden van een samenleving te garanderen, kan taal niet als enige voorwaarde gesteld worden. Nieuwkomers/migranten wensen en dienen zich te integreren in een samenleving, zij worden gestimuleerd om te participeren aan een samenleving die hiertoe dan ook voldoende bereidheid moet vertonen.

Opnieuw wordt het wederzijds karakter van processen van integratie onderstreept. Net zoals de overheid een actief beleid kan voeren op vlak van integratie,

¹² Zie onderzoek en factsheet in het kader van het Steunpunt Inburgering en Integratie: 'Formeel/informeel Nederlands leren door volwassenen in Vlaanderen', Pulinx e.a. 2012

¹³ <http://www.integratiebeleid.be/integratiebeleid/integratiebeleid-van-de-vlaamse-overheid-waarom>

inburgering en taalverwerving, kan er ook een actief beleid gevoerd worden aan de kant van de ontvangende samenleving. Het gaat dan in hoofdzaak om het garanderen van gelijke toegang tot sociale dienstverlening en maatschappelijke domeinen – zoals onderwijs, arbeidsmarkt, huisvesting – maar ook toegang tot informatie over rechten en plichten en het voeren van een actief beleid op vlak van gelijkwaardigheid en non-discriminatie.

3. Taalbeleid

Wanneer definities van taalbeleid gegeven worden, zijn deze veelal gekaderd in een schoolcontext.

Taalbeleid is een structurele en systematische wijze van reageren op de voorgeschreven taalsituatie op een bepaalde school. (Teunissen, 1992)

Taalbeleid is de structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van de leerlingen met het oog op het bevorderen van hun algehele ontwikkeling en het verbeteren van hun onderwijsresultaten. (Van den Branden, 2010)

Schooltaalbeleid is een geheel van onderlinge afspraken over het gebruik van taal in onderwijsleersituaties. Het taalonderwijs en het onderwijs in taal worden op elkaar afgestemd, rekening houdend met de beginsituatie, de leerbehoeften van de leerlingen en de te bereiken doelen. (Schrauwen & Van Braak, 2001)

Taalbeleid is de formulering van het permanente, systematische en strategisch handelen van beleidsmakers en beleidsuitvoerders om – op alle voor het onderwijs relevante niveaus – taal én taalontwikkeling tot een bron van permanente aandacht en zorg te laten zijn in de dagelijkse praktijk van het onderwijs en die maatregelen te nemen die bijdragen aan het studiesucces van studenten. (Van der Westen, 2007)

De vraag naar het opzetten van een taalbeleid duikt echter in verschillende contexten op: op beleidsniveau, bij opleidingen, bij werkgevers, etc. Taalbeleid kunnen we naar deze bredere contexten vertalen als

een structurele en strategische poging van een organisatie of een beleid om vanuit taalleerbehoeften van individuen praktijken (in onderwijs, op de werkvloer, in maatschappelijke contexten) op te zetten of aan te passen met het oog op het bevorderen van hun algehele ontwikkeling.

Uit bovenstaande definities en gebaseerd op de twee handboeken taalbeleid in Vlaanderen (Bogaert & Van den Branden, 2011; Van den Branden 2010), volgt dat taalbeleid krachtig is als het aan de volgende voorwaarden voldoet.

- **Taalbeleid is doelgericht**

In een taalbeleid, net zoals in alle beleid (Hoogerwerf, 1993), wordt gestreefd naar het bereiken van bepaalde doeleinden. Zoals uit bovenstaande definitie blijkt, is het ultieme doel het bevorderen van de algehele ontwikkeling van individuen. Meer specifiek vanuit een integratieperspectief kan dit vertaald worden naar het kunnen en mogen participeren in de samenleving. Zoals in deel 1 werd geschetst, speelt taalvaardigheid hierin een rol. Taal is immers onlosmakelijk verbonden met participatie: taal is een belangrijk middel tijdens participatie en het is maar door te participeren dat individuen meer taalvaardig worden.

In een taalbeleid formuleert een overheid, een organisatie, een school, ... welke doelstellingen er nagestreefd moeten worden om de verschillende praktijken of contexten zo op te zetten dat dit ultieme doel op het niveau van het individu (algehele ontwikkeling, participatie) bereikt kan worden. Dit wil zeggen dat niet alleen doelstellingen op dit individuele niveau meespelen, maar ook doelen op niveau van een organisatie, beleid en op niveau van een maatschappij. Logischerwijze worden deze doelstellingen in concrete acties op die verschillende echelons vertaald en zijn ze allemaal met elkaar verbonden.

- **Taalbeleid is taalgericht**

De term spreekt voor zich: taalbeleid gaat over een beleid rond taal. In een taalbeleid moet een antwoord komen op de vragen: *Hoe gaan we met taal om in ons onderwijs, de samenleving, op de werkvloer, enz.? Hoe kunnen we dit verbeteren?* In de zoektocht naar antwoorden is het van cruciaal belang om rekening te houden met de wetenschappelijke inzichten rond taalverwerving. In het onderdeel 'Taalverwerving' gaan we hier dieper op in. Immers, zonder rekening te houden met de manier waarop iemand taal verwerft, loopt men het gevaar verbeteracties na te streven die geen enkel effect hebben op meer participatiekansen en meer taalvaardigheid. Of meer nog dat zij de bevordering van taalvaardigheid en participatie net in de weg staan.

- **Taalbeleid is structureel**

Iedereen communiceert, is met taal bezig. Bij het uitwerken en uitvoeren van een taalbeleid is het dus zaak om iedereen te betrekken en zijn of haar verantwoordelijkheid op te laten nemen. Niet alleen het individu maakt

onderwerp uit van een taalbeleid. Ook de samenleving, beleid, werkgevers, ... hebben een rol te spelen. Zij zorgen er immers voor dat praktijken en contexten zo worden opgezet dat individuen tot algehele ontwikkeling en participatie kunnen komen. (zie 'Taalbeleid is doelgericht')

Taalbeleid mag niet alleen gaan over het zoeken van een geneesmiddel bij acute problemen; bijvoorbeeld enkele extra taallessen organiseren. Een krachtig taalbeleid gaat op zoek naar antwoorden om structureel praktijken en contexten zo uit te bouwen dat individuen kunnen participeren en zich algemeen kunnen ontwikkelen. Taalbeleid kijkt verder dan het hier en nu en formuleert doelstellingen en acties op lange termijn.

- **Taalbeleid is strategisch**

Taalbeleid vertrekt vanuit de doelen die geformuleerd worden op de verschillende niveaus: individu, organisatie, beleid, samenleving, enz. In de planningsfase worden deze doelen bepaald en acties opgezet. Tijdens de uitvoering worden de acties voortdurend afgetoetst aan de vooropgestelde doelen en eventueel bijgestuurd. In de evaluatiefase wordt bekeken of de acties effect hebben gehad op de doelen en of de doelen zijn behaald. Een krachtig taalbeleid doorloopt deze cirkel.

- **Taalbeleid is dialoog**

Om doelstellingen te bepalen, acties af te bakenen en uit te voeren, is dialoog noodzakelijk. Acties zullen op verschillende niveaus nodig zijn. Om het draagvlak hiervoor zo groot mogelijk te maken, is inspraak van zoveel mogelijk betrokkenen nodig. In de drie fases hierboven vermeld – planning, uitvoering en evaluatie – is dialoog het sleutelwoord om tot een structureel en gedragen plan te komen. Bij alle betrokkenen horen ook de individuen zelf. Wat betekent voor de individuen algehele ontwikkeling en participatie? Wat vinden zij noodzakelijk om dit te bereiken ?

- **Taalbeleid is specifiek**

Elke organisatie voert haar eigen beleid, dus ook haar eigen taalbeleid. Algemene kaders kunnen houvast bieden, maar op welke manier doelstellingen in acties worden vertaald en welke doelstellingen prioritair worden aangepakt, bepaalt elke organisatie in samenspraak met alle betrokkenen zelf. Een Vlaamse overheid kan algemene kaders en lijnen uitstippelen, maar op lokaal niveau en op niveau van organisaties worden deze omgezet in prioriteiten en handelingen. Ook hier is het belangrijk dat zowel op niveau van de algemene kaders als op niveau van de concretisering wetenschappelijke inzichten rond taalverwerving en de relatie tussen taal en participatie niet uit het oog verloren mogen worden.

4. Taalverwerving

Een verantwoord taalbeleid mag niet voorbijgaan aan de wetenschappelijke bevindingen over effectief taalonderwijs en -verwerving. Een actie die genomen wordt in het kader van taalbeleid moet leiden tot praktijken die de taalverwerving stimuleren in plaats van ondermijnen. Dit lijkt logisch, maar vergissingen zijn snel gemaakt. Wanneer we bijvoorbeeld stellen dat taalvaardigheid een sleutelrol speelt in participatie, kan men besluiten dat eerst Nederlands verworven moet worden vooraleer tot participatie over te gaan. Nederlands verwerf je nu echter net door in authentieke contexten in interactie te gaan met anderen: door participatie dus. Of nog, de zin uit bovenstaande definitie van taalbeleid: '... om vanuit de taalleerbehoeften van individuen praktijken op te zetten of aan te passen' betekent zeker niet dat vrijetijdsinitiatieven veranderen of omgebogen worden tot (semi-)verkapte taallesses.

- **Taalleerbehoeften**

Vooraleer in te gaan op de manier waarop mensen een tweede taal verwerven, moet eerst helder gesteld worden welke taal men 'moet' of 'wil' verwerven. Zoals uit voorgaande al mag blijken, gaat het om taalvaardigheid om te participeren in de samenleving. Dit behelst een hele reeks van contexten: werk, vrijetijdsbesteding, school, administratie, enz. De behoeften om in deze uiteenlopende contexten te participeren en communiceren is verschillend voor ieder individu. Taalleerbehoeften blijken inderdaad sterk te verschillen tussen individuen (Long, 2005). Uit onderzoek van het Centrum voor Taal en Onderwijs blijkt ook dat NT2-leerders in Vlaanderen specifieke noden hebben naar NT2 toe en dat die samenhangen met de rollen die zij (willen) opnemen in de samenleving. (Berben, 2003; Drijkoningen, 2012, Van Avermaet & Gysen, 2006; Samaey, 2006; Schuurmans, 1994; Wijnants, 2000). Verder bouwend op dit onderzoek, onderscheidt de Nederlandse Taalunie nu zeven rollen die anderstaligen in de Nederlandse en Vlaamse samenleving willen opnemen en waarvoor zij Nederlands willen leren: beheerder huisvesting en gezinsadministratie, consument, cursist/student, vrijetijdsbesteder, opvoeder, werkende, werkzoekende en ondernemer (zie: www.nt2-beginnersdoelen.org).

Taalleerprocessen worden aangestuurd door de noodzaak van leerders om in interactie te gaan met anderen om persoonlijke intenties te vervullen (Tomasello, 2003; Long, 2005; Ryan & Ryan, 2000; Vansteenkiste, Lens & Deci, 2006). Tweedetaalleerders verwerven taal door taal te gebruiken voor functionele en maatschappelijke doelen, om hun meest prangende behoeften te vervullen. Er is geen taalleren zonder beloning (Paulston, 1994). Theoretische inzichten over

usage-based learning bevestigen dat taal verworven wordt vanuit concrete communicatieve situaties (Ellis & Cadierno, 2009; N. Ellis, 2008). De ontwikkeling van het impliciete taalsysteem (dat zorgt voor spontaan en functioneel taalgebruik in authentieke situaties, zie verder) verloopt onbewust en is een bijproduct van communicatieve en doelgerichte processen (N. Ellis, 2007) die aangestuurd worden door persoonlijke motivatie en noden.

Lange tijd vertrok men van een model waarin de taalleerder eerst een algemene basistaalvaardigheid moest verwerven vooraleer hij behoefte specifieke taaltrajecten kon aanvatten (Van Avermaet & Gysen, 2006). Verschillende concrete praktijken tonen aan dat dit niet de noodzakelijke weg is. In trajecten Nederlands op de Werkvloer (Lanssens, 2000), Maatwerkhoeven (Bultynck & Halewijn, 2006) en Ouders in (inter)Actie (Driekoningen, 2012; Houben, 2008) wordt met beginnende NT2-leerders behoeftegericht gewerkt. Vanaf de start leren anderstaligen de taalvaardigheid die nodig is binnen welbepaalde contexten. Bevragingen van anderstaligen bevestigen ook dat zij Nederlands willen leren voor functionele doeleinden, dat zij het Nederlands willen leren dat zij onmiddellijk kunnen inzetten in de buitenwereld (Berben, 2003; Driekoningen, 2012; Van Avermaet & Gysen, 2006; Schuurmans, 1994; Wijnants, 2000).

- **Het taalsysteem**

Onderzoek in toegepaste linguïstiek geeft veel inzicht in de manier waarop een tweede taal verworven wordt en in het belang en de rol van expliciete en impliciete processen voor taalverwerving. De belangrijkste inzichten kunnen we als volgt samenvatten (zie Ortega, 2009; Long & Doughty, 2009; R. Ellis, 2008; Lightbown & Spada, 2006; Hulstijn, 2005):

- Taalleerders bouwen een taalsysteem op dat in grote mate onbewust, impliciet is. Het is dit impliciete taalsysteem dat het spontane taalgebruik in functionele en communicatieve situaties stuurt.
- Het taalsysteem bestaat uit een opeenstapeling van connecties tussen vorm en betekenis in het onbewuste geheugen. Deze connecties worden op een sterke context- en vaardigheidafhankelijke manier geactiveerd: wanneer men geconfronteerd wordt met een specifieke taaltaak in een specifieke context, dan zal het taallerende brein die kennis activeren die het opgebouwd heeft tijdens vorige ontmoetingen van gelijkaardige soort (gelijkaardige vaardigheden die aangesproken worden, in gelijkaardige contexten). Om die activering te spreiden is intensieve oefening in een brede waaier van contexten nodig.

- Frequentie en belangrijkheid (relevantie ten opzicht van persoonlijke noden en aspiratie of het functioneren in bepaalde contexten) hebben een belangrijke impact op de sterkte van de neurolinguïstische connecties.
- Het taalsysteem wordt sterk beïnvloed door socio-emotionele en affectieve factoren zoals motivatie van leerders om de taal te leren (en te leren voor specifieke doeleinden) en gevoelens van veiligheid en zelfvertrouwen tijdens het oefenen (Dörnyei, 2011).
- De meeste leerders hebben ook een zeker mate van expliciete kennis over taal (woordenschat, grammatica, morfosyntaxis, ...). Expliciete analyse en instructie kan taalleerprocessen versnellen (Norris & Ortega, 2000), maar om het impliciete taalsysteem (dat het functionele taalgebruik aanstuurt) te ontwikkelen, is ontzettend veel oefening nodig (DeKeyser, 2007). Er is nog veel onduidelijkheid over de exacte relatie tussen de impliciete en expliciete kennis en de connectie tussen beide. Eensgezindheid is er over de volgende punten (Norris & Ortega, 2000; Long & Doughty, 2009):
 - Expliciete kennis over woordenschat is gemakkelijker toe te passen in communicatieve situaties dan expliciete kennis over morfosyntaxis.
 - Expliciete kennis transfereert niet automatisch naar impliciete kennis.
 - Expliciet taalonderwijs moet ingebed zijn in communicatieve situaties.
 - Voor laaggeschoolden en taalleerders op beginniveaus is het opbouwen en gebruiken van expliciete kennis moeilijker dan voor hogergeschoolden en taalleerders op hogere niveaus.

- **Dynamische taalleersystemen**

Uit voorgaande kan reeds afgeleid worden dat taalleren volgens grillige patronen verloopt en niet uniform voor verschillende leerders. Het taallerend brein is een zelforganiserend, dynamisch systeem dat eigen patronen oplegt aan data waarmee het geconfronteerd wordt (Tomasello, 2003; De Bot, 2008). Dit brengt individuele verschillen met zich mee, ten eerste omdat leerders op vlak van voorkennis, andere taalkennis, geheugencapaciteit, enz. verschillen, en ten tweede omdat zij onbewust op zoek gaan naar patronen en verbindingen leggen met eerder verworven concepten en taalkennis. Ook uit Verheydens recent onderzoek blijkt een hoge mate van individuele variatie onder tweedetaalleerders (Verheyden, 2010).

- **Oefening baart kunst**

Vlotte taalgebruikers hebben duizenden uren oefening gehad (N. Ellis, 2002; DeKeyser, 2007). De impact van herhaalde oefening en het feit dat oefening het meest belangrijke is om vlotheid en vertrouwen te ontwikkelen in taalgebruik is één van de meest persistente vaststellingen in onderzoek naar tweedetaalverwerving (Dekeyser, 2007). Tweedetaalleerders moeten geconfronteerd worden met miljoenen taaluitingen om te kunnen participeren in authentieke situaties en om functionele boodschappen te begrijpen en te produceren in het echte leven (Robinson, 2001).

Leerders hebben nood aan heel veel begrijpelijk en rijk taalaanbod om het impliciete taalsysteem zoals hierboven beschreven, op te bouwen (N. Ellis, 2002). Ze moeten dit aanbod niet alleen krijgen, maar ze moeten er ook zelf mee aan de slag kunnen gaan. Veel oefenkansen in de praktijk, *usage-based learning*, stelt de NT2-leerders in staat om hun NT2-vaardigheden te ontwikkelen. Om hun spreek- en schrijfvaardigheid te ontwikkelen moeten leerders ongelooflijk veel mogelijkheden krijgen om deze in de praktijk uit te proberen (Swain, 1995). Taalleren is immers een actief en cumulatief proces: het leren wordt versterkt en aangemoedigd wanneer de leerder op een actieve wijze moet interageren met het aanbod. Bovendien wordt het leren ook versterkt wanneer de leerder feedback krijgt op zijn eigen acties (Hattie, 2009).

- **Oefenkansen**

De inzichten in tweedetaalverwerving geven ons de mogelijkheid om een aantal kenmerken te geven van goede oefenkansen, dit wil zeggen oefenkansen die tot écht taalleren leiden en tot meer participatie.

- Sterke taalvaardigheid is het resultaat van impliciete en expliciete verwerving. Er moeten dus voor taalleerders oefenkansen zijn die beide manieren van taalleren aanspreken.
- Het opbouwen van taalvaardigheid kan in een informele context (bijvoorbeeld vrije tijd) en in een formele context (NT2-les). Er moet over gewaakt worden dat a) er veel interactie is; b) de oefenkansen betekenisvol zijn voor de leerder; c) de verschillende vaardigheden geoefend/ ingezet kunnen worden; d) er een hoge mate van frequentie is van het taalaanbod; e) taal geoefend wordt in authentiek of semi-authentieke communicatieve situaties.

De beide vormen van leren – formeel en informeel – kunnen in meer of mindere mate hieraan bijdragen. Zij moeten elkaar dus kunnen versterken.

- Motivatie en behoeften zijn van doorslaggevend belang voor taalverwerving. Zoals gesteld moeten de oefenkansen betekenisvol zijn voor de leerder. Dit betekent dat er niet alleen gewerkt wordt vanuit functionele, betekenisvolle taken, maar ook binnen contexten en rollen waarin de leerder wil kunnen functioneren.
- Oefenkansen kunnen we dus niet op één leest schoeien voor 'de taalleerder'. Niet alleen zijn de taalleerbehoeften verschillend, ook het taalleerproces verloopt voor ieder anders.
- Mensen gaan taal verwerven vanuit maatschappelijke of persoonlijke noden. Door in contexten te (willen) handelen en communiceren, zal taal verworven kunnen worden. Vanuit het inburgeringsperspectief kunnen we dus stellen dat mensen door te participeren taal gaan verwerven. Participatie is dus niet alleen het doel, maar ook het middel. Tegelijk zorgt de participatie voor ontzettend veel oefenkansen. Dat is wat de taalleerder uiteindelijk nodig heeft: ontelbare mogelijkheden waarin hij taal kan gebruiken en oefenen.

5. Referenties

- Berben, M. (2003). *Uitval: waarom? Een analyse van omvang en oorzaken*. Onderzoeksrapport. K.U.Leuven/Centrum voor Taal en Migratie & Dienst Integratie Stad Antwerpen.
- Bogaert, N. & Van den Branden, K (2011). *Handboek Taalbeleid Secundair Onderwijs*. Leuven: ACCO.
- Bultynck, K. & Halewijn, E. (2006). Doelgericht uit de startblokken. Aanzetten voor doelgericht Nt2-onderwijs vanaf de start. *Les, 141*, 6-9.
- De Bot, K. (2008). Introduction: Second Language Development as a Dynamic Process. *The Modern Language Journal, 92*, 166-178.
- DeKeyser, R. (2007). *Practice in a second language. Perspectives from applied linguistics and cognitive psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drijkoningen, J. (2012). *Zij kwamen van verre en rondden de Kaap. Anderstalige ouders over taal en ouderbetrokkenheid*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Dörnyei, Z. (2011). *Teaching and researching motivation*. Harlow: Pearson Longman.
- Ellis, N.C. (2002). Frequency effects in language acquisition: A review with implications for theories of implicit and explicit language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition, 24*, 143-188.
- Ellis, N.C. (2007). Dynamic Systems Theory and SLA: The wood and the trees. *Bilingualism: Language and Cognition, 10 (1)*, 23-25.
- Ellis, N.C. (2008). The Dynamic of Second Language Emergence: Cycles of Language Use, Language Change, and Language Acquisition. *The Modern Language Journal, 92, ii*, 232-249.
- Ellis, N.C. & Cadierno, T. (2009). Constructing a second language. *Annual Review of Cognitive Linguistics, 7*, 111-139.
- Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press
- Hans-Jürgen Krümm & Verena Plutzar, Tailoring language provision and requirements to the needs and capacities of adult migrants (2010).

- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. New York: Routledge.
- Hoogerwerf, A. (1993). Beleid, processen en effecten. In: A. Hoogerwerf (red.), *Overheidsbeleid* (pp. 17-31). Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Houben, A. (2008). *Ouders in (inter)Actie! Evaluatie experimenten 2007-2008*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Hulstijn, J.H. (2005). Theoretical and empirical issues in the study of implicit and explicit second-language learning. *Studies in Second Language Acquisition*, 27, 129-140.
- Lanssens, A. (2000). Nederlands op de werkvloer of ... de werkvloer in het Nederlands? *Moer. Voorbij de vakgrens: Caleidoscoop van taalgericht vakonderwijs*, 2000/4, 240-246.
- Lightbown, P. & Spada, N. (2006). *How languages are learned*. Oxford: Oxford University Press.
- Little, D. & Simpson, B. (2009). Teaching immigrants the language of the host community: two object lessons in the need for continuous policy development. In: Alderson, C. (ed). *THE POLITICS OF LANGUAGE EDUCATION, Multilingual Matters*.
- Long, M. (2005). *Second language needs analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Long, M. & Doughty, C. (2009). *The Handbook of Language Teaching*. New York: Wiley-Blackwell.
- Norris, J. & Ortega, L. (2000). Effectiveness of L2 instruction: A research synthesis and quantitative meta-analysis. *Language Learning*, 50, 417-528.
- Ortega, L. (2009). *Understanding second language acquisition*. London: Hodder Education.
- Paulston, C. (1994). Social factors in language maintenance and language shift. In C. B. Paulston, *Linguistic minorities in multilingual settings* (pp. 9-24). Amsterdam: John Benjamins.
- Robinson, P. (Ed.) (2011). *Second Language Task Complexity. Researching the Cognition Hypothesis of language learning and performance*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.

Samaey, S. (2006). *Onderzoeksrapport 'ouderbetrokkenheid in Nederlandstalige scholen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.

Schrauwen, W. & Van Braak, J. (2001). Het opzetten van plannen voor taalbeleid in Brusselse scholen en elders. In: A. Mottart (red.), *Retoriek en praktijk van het schoolvak Nederlands 2000* (pp. 283-288). Gent: Academia Press.

Schuurmans, I. (1994). *De behoefte van anderstalige volwassenen op het gebied van Nederlands*. Leuven: Steunpunt NT2/Centrum voor Taal en Onderwijs.

Swain, M. (1995). Three functions of output in second language learning. In G. Cook & B. Seidlhofer (eds.), *Principles and Practice in Applied Linguistics. Studies in honour of H.G. Widdowson* (pp.125-144). Oxford: Oxford University Press.

Teunissen, F. (1992). *Werken aan taalbeleid*. Den Bosch: KPC.

Tomasello, M. (2003). *Constructing a language. A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Van Avermaet, P. & Gysen, S. (2006). From needs to tasks: Language learning needs in a task-based approach. In: K. Van den Branden (ed.), *Task-based Language Education: From Theory To Practice* (pp.1-16). Cambridge: Cambridge University Press.

Van Avermaet, P. & Gysen, S. (2009). One nation, two policies: language requirements for citizenship and integration in Belgium. In: Extra, G. , Spotti M. , Van Avermaet, P. (Eds.). *Language testing, migration and citizenship. Cross-national perspectives on integration regimes*. New York: Continuum.

Van den Branden, K. (2010). *Handboek taalbeleid basisonderwijs*. Leuven: Acco.

Van der Westen, W. (2007). Taalbeleid hoger onderwijs: van nul tot platform. In: A. van Gelderen (red.), *Eenentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands* (pp. 58-65). Gent: Academia Press.

Vansteenkiste, M., Lens, W., Deci, E.L. (2006). Intrinsic versus extrinsic goal contents in self-determination theory: Another look at the quality of academic motivation. *Educational Psychologist*, 41, 19-31.

Verheyden, L. (2010). *Achter de lijn. Vier empirische studies over ontluikende stelvaardigheid*. Leuven: KU Leuven.

Wijnants, L. (2000). *Taalopleidingen Nederlands voor laaggeschoolde anderstaligen in Vlaams-Brabant. Een analyse van vraag en aanbod*. Leuven: Centrum voor Taal en Migratie.

steunpunt diversiteit & leren

Steunpunt Inburgering & Integratie

Universiteit Antwerpen

Bezoekadres: Lange Nieuwstraat 55

Postadres: Prinsstraat 13

B-2000 Antwerpen

Tel.: +32 3 265 59 63

E-mail: steunpuntieni@ua.ac.be

Website: <http://www.steunpuntieni.be>